

АНДРАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ДИЗАЙНЕРСЬКИХ ДИСЦИПЛІН

У сучасному стрімко змінному світі дизайн-освіти, коли знання самі по собі старіють досить швидко і потребують оновлення в середньому кожні 5-6 років (а по деяких напрямках 3-5 років), особливо актуальною постає проблема розвитку професійної майстерності викладача дизайнерських дисциплін у вищому навчальному закладі. Готовність до постійного підвищення кваліфікації і рівня професійної компетентності в рамках придбаної професії — необхідна якість сучасного викладача. Підготовка і перепідготовка, оновлення знань і умінь, самоосвіта — ключові питання його конкурентоспроможності на сучасному ринку праці. Готовність до роботи з дорослим населенням — актуальна вимога сьогодення.

У вітчизняній професійній педагогіці накопичено значний пласт досліджень, в яких висвітлено проблеми професійної майстерності у закладах професійно-технічної, середньої спеціальної і вищої освіти (С.Я. Батишев, С.У.Гончаренко, І.А. Зязюн, Н.В. Кузьміна, Н.Г. Ничкало, В.А. Поляков, В.А. Сластьонін та ін.). Професійна майстерність є об'єктом дослідження різних галузей педагогічної науки. Так, дидактика вивчає загальні закономірності навчання як складової професійної діяльності. Методика розробляє ефективні способи викладання конкретних дисциплін. Теорія виховання визначає принципи й закономірності виховного впливу викладача на студента. До цього процесу безпосереднє відношення має нова в нашій країні наука, яка розвивається, андрагогіка. Андрагогічні засади професійної майстерності фахівців українські науковці почали вивчати нещодавно. Аналіз сучасних психолого-педагогічних досліджень свідчить про посилення уваги до

цієї проблеми, а також про те, що вона ще не стала самостійним напрямом наукових пошуків.

Мета даної статті – обґрунтувати андрагогічні засади професійної майстерності викладача дизайнерських дисциплін у вищому навчальному закладі.

Спочатку проаналізуємо запити власне викладача дизайнерських дисциплін у системі професійного росту, пов'язані з бажанням підвищити рівень професійної компетенції, самовизначитися в професійній сфері, продовжити загальнокультурний розвиток.

Як показують результати анкетування, на різних етапах професійної діяльності ці запити міняються. Наприклад, молодий фахівець зі стажем до 5 років, який почав читати одну із дизайнерських дисциплін, звичайно потребує додаткових особистих і професійних характеристик, що відповідають вимогам його конкретного робочого місця, тобто компенсації пропусків, що залишилися після базової підготовки.

Викладач, який читає дизайнерські дисципліни близько 10 років, передусім очікує стимулювання розвитку творчого потенціалу. Крім того, в цей період у багатьох фахівців виникає неусвідомлена потреба до руйнування певних стереотипів професійної поведінки і потреба до інноваційних перетворень в професійній сфері.

Викладач, який має за плечима значний досвід педагогічно-дизайнерської діяльності, відчуває потребу поділитися своїми знаннями, вміннями з колегами. Одним із варіантів професійного зростання може стати перехід фахівця на рівень наукової рефлексії, включення його в проектну, експериментальну, дослідницьку та інші види діяльності. В рамках навчання в аспірантурі (докторантурі) педагог має можливість підготувати і захистити дисертацію на здобуття вченого ступеня кандидата (доктора) наук.

Вступаючи до аспірантури, докторантури або стаючи пошукувачем, викладач потрапляє в науково-освітню систему, яка вимагає від нього суб'єктної позиції. Статус дослідника, що відрізняє дану форму продовження

освіти, припускає вміння самостійно знаходити проблему, визначати необхідний круг джерел літератури, працювати в сучасних інформаційних потоках, публічно висловлювати одержані результати і багато чого іншого. Уміння орієнтуватися в усьому цьому свідчить про достатній ступінь інтелектуальної і соціальної зрілості. Крім того, переважна більшість аспірантів і докторантів паралельно з написанням дисертаційної роботи займаються викладацькою діяльністю у ВНЗ, на курсах, в системі підвищення кваліфікації, очолюють стажування чи наукове керівництво, що вимагає від них андрагогічної підготовки.

Як відомо, андрагогіка – новий напрям у науці, чітко визначення і самостійність якого викликає дискусію в наукових колах. Спостерігається широкий спектр інтерпретації цього терміну: від розділу педагогіки, протилежного дитячій педагогіці, до академічної дисципліни, предметом якої є теорія і практика освіти дорослих [5, с. 13].

В США андрагогікою називають специфічний теоретичний і практичний підхід, заснований на гуманістичній концепції автономних учасників процесу навчання: учнів і викладачів-фасилітаторів [3, с. 53]. Саме такий підхід є актуальним для викладача дизайнерських дисциплін у ВНЗ в сьогоденних умовах. Традиційно в освіті на перше місце висувалася навчальна (дидактична) функція викладача ВНЗ. Вважалося, що він, як носій знань, передає їх студентам, і чим більше володіє ними сам, тим краще засвоять науку студенти. Тепер, коли обсяг знань зріс до неможливості досягнути їх однією людиною, дидактична функція викладача почала формулюватися дещо по-іншому: не передавати знання, а вчити, як здобувати їх. Діяльність викладача полягає не стільки в тому, що він несе інформацію, скільки в умінні бути організатором її засвоєння.

Специфіка навчання дорослого населення також вимагає від викладача дизайнерських дисциплін фасилітаторських умінь і навичок, але крім того, має свої особливості. У всіх джерелах по освіті дорослих спостерігається спроба визначити поняття "дорослість" за біологічними, соціальними,

психофізичними, економічними та іншими показниками [4, с. 134]. Нас цікавить андрагогічна точка зору: дорослий як співучасник навчального процесу (не учень, а повноправний автономний співучасник). Передусім це особистість, яка має життєвий і професійний досвід, освіту, сім'ю, здатна оцінювати ситуацію і приймати конкретні рішення, брати на себе відповідальність за слова і дії, обґрунтовувати власні думки і погляди, переконувати, ставити цілі, планувати, передбачати результати і т.д. В офіційних освітніх документах (наприклад "Проект Концепции развития образования взрослых в государствах – участниках Содружества Независимых Государств") зустрічається наступне визначення: "Взрослый учащийся – лицо дееспособного возраста, совмещающее учебную деятельность с занятостью в сфере оплачиваемого труда" [3, с. 196].

Таким чином, викладач ВНЗ, читаючи лекції на курсах підвищення кваліфікації, проводячи стажування чи практичні заняття на дизайнерських курсах, стикається з іншим контингентом – з "дорослими учнями" і, відповідно, мусить використовувати інші, відмінні від традиційних педагогічних, форми навчання.

Особливого значення в освіті дорослих набувають освітні моделі, оскільки їх вплив на результат навчання, до якого дорослий ставиться свідомо, є вирішальним. Приступаючи до професійної діяльності з дорослими, викладач дизайнерських дисциплін здійснює перехід від педагогічної моделі навчання до андрагогічної. Загальновідома особистісно-орієнтована модель для навчання дорослих стає особливо актуальною. Дорослий, який прийшов вчитися, не просто учень, а замовник продукту навчання – кінцевого результату. Він дорожить своїм часом, не хоче слухати ту інформацію чи виконувати ті види практичних робіт, які йому на даний час не актуальні. Він прийшов із рядом проблем, які розраховує вирішити протягом навчання або намітити шляхи їх вирішення. Інтереси кожної конкретної особистості постають перед викладачем на перший план. Тому на самому початку чи ще на підготовчому етапі викладачу доречно в'яснити побажання, інтереси,

очікування учасників навчального процесу. Якщо у когось вони не достатньо визначені, тоді викладач включає механізми мотивації, актуалізації, які працюють на самовизначення слухача, появу цілі і планування діяльності для досягнення відповідного результату. Інформаційне забезпечення змісту навчання, підготовлене викладачем, не може бути незмінним. Дорослий буде брати лише ту інформацію, яка йому потрібна не на перспективу, а на сьогоднішній день – для вирішення конкретних завдань, проблемних ситуацій, які перед ним постали. Тому зміст має бути актуальним, впорядкованим, системно структурованим, викладеним доступною для даної аудиторії мовою, орієнтованим на реальну практику. А викладач має бути готовим корегувати цей зміст в залежності від потреб аудиторії.

Зазначимо, що методи навчання в освіті дорослих розглядаються як способи спільної діяльності, яка передбачає комунікацію (розуміння один одного), рефлексію (усвідомлення себе), мислення (власні думки). Тобто на зміну чисто інформаційному напрямку навчання приходить активне та інтерактивне навчання. При викладанні дизайнерських дисциплін для дорослих актуальними із ряду інтерактивних методів навчання можуть бути як імітаційні (аналіз конкретних ситуацій, ігрове проектування, тренінг, інсценування), так і не імітаційні (проблемні лекції, проблемні семінари, тематичні дискусії, дебати, стажування, майстерні, майстер-класи).

Особистісно-орієнтована модель не може повністю задовольнити навчання дорослих. Є ще одна модель, яка доповнює попередню – це суб'єктно-орієнтована. Вона заперечує вироблену в педагогові в процесі навчання в педагогічному закладі і закріплену на педагогічній практиці установку, що учень є об'єктом для діяльності вчителя. В навчанні дорослих позиції змінюються. Дорослий, що прийшов вчитися – не об'єкт, а суб'єкт навчання. Основи суб'єктно-орієнтованої моделі проявляються в організації взаємодії між викладачем і дорослими, які навчаються, та між самими "дорослими учнями". В цих взаємовідносинах недопустимі менторський тон

викладача, його байдужість та відчуженість, "шкільна" атмосфера безумовного послуху.

У взаємовідносинах між дорослими завжди присутній обмін власними продуктами діяльності (матеріальними, інтелектуальними, емоційними). Для дорослого звичним є прагнення до самореалізації: проявити себе в реальних умовах, показати свою значимість, завоювати повагу аудиторії. Викладач має враховувати ці особливості і надавати "дорослим учням" такі можливості.

Для викладача дизайнерських дисциплін пріоритетною стає цільова установка на формування особи креативного типу, для якої творчість, "вихід за свої межі", стає способом професійного буття. Викладач дизайнерських дисциплін організовує навчання таким чином, щоб кожен потренувався в гуманізмі, інтелекті, духовності, здатності творити добро і красу, щоб через створення дизайн-продукту кожен відчув іскру осяння, творчий підйом – це відчуття маленького творця в кожному закладено природою.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки і практики творчість переважно більшістю авторів розглядається не тільки як рівень діяльності, але і як ціннісне відношення, яке за певних умов утілюється в діяльність. Відношення це можна сформулювати. Тоді згодом, у поєднанні з уміннями, воно здатне буде перетворити творчість у спосіб буття в дизайнерській сфері, і значно підвищити рівень професійної діяльності.

Акцентуємо увагу на тому, що при індивідуально-креативному підході зміст професійної підготовки, її глибина та обсяг багато в чому визначається інформаційними потребами дорослих, які навчаються. Від індивідуальної потреби кожного залежатиме інформаційний зміст, вибір цілей, форм і методів роботи, орієнтованих на можливе переважання прикладної спрямованості, чи орієнтації на теоретико-методологічну діяльність, або поєднання того і іншого.

Підсумовуючи вищезазначене, сформулюємо загальні вимоги до змісту та організації навчання дорослих відповідно до андрагогічної моделі. Воно має бути відкритим, тобто здатним до розвитку за рахунок суб'єктного внеску учасників андрагогічного процесу. Воно персоналізоване (орієнтоване на

інтереси і потреби конкретних людей, які прийшли вчитися); практикоорієнтоване (інтегроване з контекстом їх життєдіяльності); культуровідповідне (відповідає культурним моделям, що склалися); комплексне (дозволяє освоїти поле професійної активності у всьому його розмаїтті).

Здійснення аналізу андрагогічних засад професійної майстерності викладача дизайнерських дисциплін уможлиблює висновок про те, що його професійна діяльність буде ефективною, якщо він зможе вирішити основні андрагогічні задачі, серед яких:

- виявлення індивідуальних проблем учасників навчання (склад слухачів, їх соціально-психологічні особливості, інформаційні запити, готовність навчатися в пропонованій формі, освітній і професійний досвід);
- надання допомоги у виборі необхідного розвиваючого в професійно-особистісному відношенні індивідуального плану і режиму навчання;
- надання допомоги в адаптації до умов навчання (мотивація, зміст, способи роботи з інформацією);
- створення умов для позитивного настрою і розуміння перспектив професійного і особистісного зростання;
- створення ситуації міжсуб'єктної взаємодії в ході навчання;
- надання кожному слухачу можливість самовираження і самоутвердження в середовищі колег за рахунок презентації свого позитивного досвіду;
- гарантування отримання кінцевого результату – конкретного дизайн-продукту, який можна "перенести" в ситуацію професійної діяльності (виріб, проект, технологія);
- надання психологічної допомоги слухачам повернутися внутрішньо зміненими в робочий контекст, що не змінився за цей час; намітити перспективи подальшого просування в професійному полі.

Отже, системне обґрунтування андрагогічних засад розвитку професійної майстерності викладача дизайнерських дисциплін показує можливість побудови цього процесу від спочатку цілісного уявлення про професійну діяльність через конкретне знайомство з різноманітними її формами і послідовне

освоєння окремих структурних компонентів до принципів буття в професії і до конкретних дій, обумовлених цими принципами. У кінцевому результаті для викладача дизайнерських дисциплін на перше місце виходить андрагогічна функція, і дисципліна, яку він викладає, стає не метою його діяльності, а засобом розвитку його професійної майстерності.

Серед подальших напрямів наукових пошуків порушеної проблеми виокремимо такі: оволодіння методиками освіти дорослих, застосування сучасних технологій в навчанні дорослих, розробка авторської технології викладання дизайнерських дисциплін для дорослого населення.

Література

1. Бочелюк В.Й. Професійне становлення педагога // Психологія: Зб. наук. праць. – К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 1999. – Вип. 4. – С. 151-155.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: Контекстный подход. — М., 1993.
3. Зиновкина М. М. Креативная технология образования // Высшее образование в России. — 1999. — № 3.
4. Кулюткин Ю.Н. Психология образования взрослых. – М., 1995.- 213с.
5. Основы андрагогики: Учеб. пособие для студ. высш.пед. учеб. заведений / И.А. Колесникова, А.Е. Марон, Е.П. Тонконогая и др.; Под ред. И.А. Колесниковой. – М.: "Академия", 2003. – 240 с.

Ольга Банит

Андрогогические основы профессионального мастерства преподавателя дизайнерских дисциплин

Аннотация. В статье раскрываются андрагогические основы профессионального мастерства преподавателя дизайнерских дисциплин в процессе обучения взрослых.

Ключевые слова: преподаватель дизайнерских дисциплин, профессиональное мастерство, обучение взрослых, андрагогика.

Olga Banit

Andragogical bases of professional skill of the teacher of design disciplines

***Summary.** The article discusses the andrahohical bases of professional skill of the teacher of design during training adults.*

***Key words:** the teacher of design disciplines, professional skill, training of adults, andrahohica.*